

§ 31. Запазычаныя словы ў беларускай мове

Успамінаем і паўтараем

231. Параўнайце словы ў левым і правым слупках. Ці адрозніваюцца лексічныя значэнні слоў?

марка	брэнд
абмеркаванне	дыскусія
краявід	пейзаж
гутарка	інтэрв'ю

Большую частку лексікі складаюць **спрадвечна беларускія словы**. Яны вызначаюць нацыянальную адметнасць і самабытнасць беларускай мовы: *дождж, вопратка, красавік, асілак*.

Запазычаныя словы — гэта словы, якія прыйшлі ў беларускую мову з іншых моў: *ракета* (з нямецкай), *цукаты* (з польскай), *рэспубліка* (з лацінскай), *паліто* (з французскай).

Многія запазычаныя словы маюць беларускія адпаведнікі: *мантаж* (фр.) — *зборка*, *рубрыка* (лац.) — *раздзел*, *фальш* (польск.) — *падман*.

232. Прачытайце тэкст.

Слова *школа* ўжывалася і ў лацінскай, і ў грэчаскай мовах. Спачатку яно мела значэнне «занятак у вольны час». Потым ужывалася ў значэнні «вучоны даклад», «лекцыя», «вучэбныя заняткі». Пазней школамі сталі называць першыя ўстановы адукацыі. Цяпер школа — гэта і ўстанова адукацыі,

і сам яе будынак, і напрамак у навуцы ці мастацтве, і сістэма адукацыі, і набыты вопыт (*Паводле І. Шпадарука*).

Выпішыце з тэксту, у якіх значэннях ужывалася слова *школа*. Паразважайце, якія яны паводле паходжання — спрадвечна беларускія ці запазычаныя.

233. Прачытайце тэкст. Дайце яму загалавак.

Беларус — гэта перш за ўсё вялікі працаўнік. Спакон вякоў прывык ён жыць сваёй працай і спадзявацца толькі на сябе. Жыццё навучыла беларуса быць руплівым і ашчадным* гаспадаром. Шмат сіл трэба было ўкласці, каб зямля дала кавалак хлеба. І беларус прывык шчыра і многа працаваць.

На беларускай зямлі ва ўсе часы з вялікай пашанай і павагай ставіліся да чалавека-працаўніка. Ён і сёння з'яўляецца найвялікшай каштоўнасцю і апорай нашай дзяржавы. Штогод у гонар працаўнікоў сельскай гаспадаркі праводзіцца фестываль-кірмаш «Дажынкi». Фестываль стаў гімнам працаўнікам сяла, гімнам цяжкай і высакароднай сялянскай працы (*Паводле сайта Belarus.by*).

Выпішыце з тэксту спрадвечна беларускія словы (назоўнікі і прыметнікі), якія характарызуюць беларуса:

Беларус — гаспадар, ...

Раскажыце, як ушаноўваюць працаўнікоў вёскі ў вашым рэгіёне.

Падрыхтуйце паведамленне «Такія мы, беларусы», пашыраючы змест тэксту дадатковымі звесткамі з гісторыі Беларусі, беларускай літаратуры, і самастойна зрабіце заключэнне.

234. Запішыце вершаваныя радкі, уставіўшы патрэбныя запазычаныя словы.

Паміж красуючых садоў,
Як рой маленькіх матылькоў,
... гнёзды дзеткам уюць,
... лёгкаія жывуць.

К. Буйло.

Д л я д а в е д к і: *калібры* (з іспанскай мовы) — вельмі маленькая птушка з прыгожым яркім апярэннем; *газель* (з французскай мовы) — невялікая горная жывёліна з пароды антылоп, лёгкая і імклівая.

Растлумачце правапіс выдзеленых літар.

Запазычаныя словы маюць свае прыметы. Слова запазычанае, калі:

- у слове ёсць літара **ф**: *фармат, фабрыка, форма*;
- у пачатку слова цвёрдыя **д, т**: *дэталі, тэма, тэрмін*;
- у корані слова ёсць спалучэнне дзвюх літар **іё (ыё), ія(ыя), эа**: *чэмпіён, акіяны, тэарэма*;
- у корані слова ёсць спалучэнні **бю, пю, вю, ге, ке, хе, кю, шт, шп, хт**: *бюро, капюшон, гравюра, герой, кефір, хек, кювет, штаб, шпіль, вахта*;
- слова заканчваецца на **-ум, -ус, -ант, -ізм (-ызм), -ент (-энт), -ура**: *акварыум, вірус, дэсант, рэалізм, студэнт, партытура*;
- у словы ўваходзяць часткі **аква-, аўта-, -фон, бія-, геа-**: *аквапарк, аўтадром, мікрафон, геалогія*.

235. Запішыце запазычаныя словы паводле прыведзеных значэнняў. Падкрэсліце прыметы запазычаных слоў.

1) Урачыстае адкрыццё мастацкай выставы і адначасовае спатканне з аўтарам (фр.);

- 2) драматычны твор з вясёлым зместам (лац.);
- 3) агульнадаступны, зразумелы ўсім (лац.);
- 4) бліскучы поспех, урачыстасць з выпадку перамогі (лац.).

Д л я д а в е д к і: *папулярны, трыумф, вернісаж, камедыя.*

Складзіце сказы з запісанымі словамі.

футбóл

236. Прачытайце тэкст. Дайце яму заглавак.

У вольны час мы любілі гуляць у футбол. Любілі — нават не тое слова. Лепш сказаць, мы самаахвярна, забыўшыся пра іншыя захапленні і ўцехі, ганялі мяч. Мы адчувалі велізарную радасць у гульні, забітых галах, у перамозе, а таксама моцнае гора ад прапушчаных галоў і прыкрых* паражэнняў. Усё часцей і часцей мы абыгрывалі іншыя футбольныя каманды. Мы не толькі загартоўваліся, але і добра навучыліся гуляць у футбол (*Паводле Г. Далідовіча*).

Выпішыце з тэксту спартыўныя тэрміны.

Назавіце іншыя запазычаныя словы на спартыўную тэму.

Знайдзіце ў тэксце словы, у якіх літара *с* абазначае мяккі гук [с'].

237. Спішыце тэкст, раскрываючы дужкі. Да якога стылю ён адносіцца?

Дзяўчынка іграла на (*раяль*). Яе пальчыкі шпарка бегалі па (*клавішы*). Нот набралася многа-многа! Стала ім цесна. Яны звонкімі^л гарошынамі рассыпаліся па (*падлога*), пакаціліся на адчынены балкон, а з (*балкон*) — на тратуар. Па (*тратуар*) ішлі людзі. Яны лавілі ноты і з добрай (*усмешка*) неслі іх з сабой.

А ноты ўсё падалі і падалі... Іх было так многа, звонкіх, радасных, пявучых! І не маглі людзі іх сабраць. Тады

прыляцелі птушкі, падхапілі ўсе ноты да адзінай і паляцелі з імі па ўсёй (зямля). Так разнеслася песня пра мір! (А. Ко-бец-Філімонава).

Падкрэсліце запазычаныя словы.

Знайдзіце ў тэксце словы, ужытыя ў пераносным значэнні. Складзіце словазлучэнні, у якіх гэтыя словы ўжываліся б у прамым значэнні.

238. Прачытайце верш.

Піяністка

Просіць Маша несупынна,
каб купілі піяніна^Ф.
— Хочаш музыцы вучыцца,
піяністкай быць у нас?
— Не, на зэдліку* круціцца, —
кажа Маша ў адказ.

С. Грахоўскі.

Як вы думаеце, чаму большасць музычных назваў запазычана з італьянскай мовы, марскіх — з галандскай, прадметаў побыту — з польскай, спартыўных тэрмінаў — з англійскай?

Складзіце слоўнікавыя артыкулы наступных слоў з указаннем паходжання: *піяніна, піяністка*.

У з о р: *зэдлік (польск.) — пераносная лавачка для сядзення*.

Растлумачце правапіс галосных у запазычаных словах.

239. Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Мелодія

В переводе с греческого языка слово «мелодия» означает ‘пение’, ‘песня’. Самая первая в мире была, наверное, колыбельная. С той поры люди сочинили много мелодий.

Мелодия создаётся по определённым законам. Их устанавливает музыкальный слух человека. Звуки в мелодии должны ладить между собой.

Мелодии песен и танцев нам всегда понятны. Но серьёзная музыка может показаться нам немелодичной.

А знатоки слушают её с удовольствием. В чём тут дело? Если мы будем почаще встречаться с самой разной музыкой, наш слух станет гибким. Постепенно мы научимся её понимать (По А. Клёпову).

Слоўнік

создаваться — *стварацца*

определённые законы — *пэўныя (вызначаныя) законы*

знатоки — *знаўцы*

удовольствие — *задавальненне*

гибкий — *гнуткі*

Як вы разумееце выраз *мова музыкі*?

Раскажыце, якую музыку любіце і слухаеце вы.

240. Паўтарыце правілы. Выканайце тэставыя заданні па тэме «Правапіс спалучэнняў галосных у іншамовных словах».

§ 32. Паняцце пра фразеалагізмы, роля фразеалагізмаў у маўленні

Успамінаем і паўтараем

241. Вусна адкажыце на пытанні, прывядзіце прыклады.

Якое значэнне слова называецца прамым?

Якое значэнне слова называецца пераносным?

На аснове чаго ўзнікаюць пераносныя значэнні слоў?